

Motunova N. V. Criminal police about kid's affairs, as a subject of criminal offence among teenagers

The topicality of the assured material is based on extension of delinquency among children and youngsters. However, preventive measures assist in the struggle against breaking the law by adults and kids. The main lines of criminal police activity which are aimed to defeat delinquency are reviewed in this scientific effort. The essence and meaning of the following „notions”, „transgression”, „subject”, „the subject of preventive measures” are revealed in the article, too. The main subjects of preventive measures and the modern condition of preventive activity of criminal police are displayed as well.

Key words: offences, preventive, a subject of preventives, criminal police in children's affairs.

Стаття надійшла до редакції 21.07.2012 р.

Прийнято до друку 31.08.2012 р.

УДК 37.013.42

Н. В. Пастух

ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНІ ТА СОЦІАЛЬНО-КРИМІНОЛОГІЧНІ ЧИННИКИ ЗЛОЧИННОСТІ НЕПОВНОЛІТНІХ

В умовах глобалізаційних змін сучасна суспільна свідомість стикається з рядом морально-етичних проблем, які призводять до деморалізації особистості. Вищезазначені фактори стосуються передовсім підростаючого покоління: через несформовану психіку, світогляд, моральні принципи на підлітків впливають негативні зовнішні чинники. Усе це призводить до зростання злочинності серед неповнолітніх. Щоб змінити кримінологічну ситуацію в Україні й покращити правову соціалізацію підлітків необхідно ретельно дослідити психолого-педагогічні та соціально-кримінологічні чинники, які породжують злочинність серед неповнолітніх; визначити технології соціально-педагогічної роботи з дітьми-правопорушниками, які б попереджували негативні явища в підлітковому середовищі. Останнім часом причини злочинності серед неповнолітніх; соціальна, педагогічна й психологічна робота з неповнолітніми правопорушниками стали предметом дослідження низки наукових праць, зокрема С. Горенка, І. Зверсвої, О. Караман, І. Ковальнової, В. Лютого, С. Харченка та ін.

Метою даної статті стало дослідження психолого-педагогічних та соціально-кримінологічних чинників злочинної поведінки неповнолітніх, серед яких провідними є недоліки сімейного виховання, негативний вплив шкільного та мікросередовища, соціально-економічні проблеми,

криміналізація суспільства, кризовий вік та несформованість психічних процесів у підлітковому віці тощо. Крім того, одним із завдань стало визначення напрямів соціально-педагогічної роботи щодо попередження неповнолітньої злочинності.

Коротко охарактеризуємо кожний з перерахованих нами чинників правопорушень у підлітковому середовищі.

Сім'я як соціальний інститут відіграє неабияку роль у процесі соціалізації дитини, яка здійснюється різними шляхами та декількома паралельними напрямками: процес виховання та соціального навчання. Відповідно, дефекти оволодіння морально-правовими нормами певного суспільного прошарку відбуваються за вини родини. Такі сім'ї кримінологи називають неблагополучними, виділяючи декілька видів: криміногенна родина, аморальна, неповна та псевдоблагополучна родина (Г. Шиханцов).

Багато досліджень доводить, що більшість неповнолітніх засуджених виховувались у неблагополучних сім'ях, де переважає жорстоке ставлення, як батьків один до одного, так і до дитини; приниження, знущання, або, навпаки, повна байдужість й занедбаність; фізичне насильство, як серед дорослих, так і направлена на дитину; фінансова нестабільність чи, взагалі, безробіття; алкоголізм, наркоманія та ін. Ще однією з вагомих обставин, яка негативно впливає на дитину є неповна сім'я або багатодітна, де мати чи батько не має змоги надати належної уваги до виховання. У наслідок чого у дитини росте відчуття самотності, непотрібності, відчуження, з'являється та зростає образа, ненависть, жорстокість, що примушує шукати розуміння поза сім'єю.

Важливий вплив на дитину й на її подальше формування має *освіта*. Більшість учителів приділяють увагу тільки навчанню, а соціальному й психологічному вихованню залишають останнє місце. Учитель має знайти способи контакту з дитиною, урахувуючи її вікові, соціальні, індивідуальні особливості, моральний стан дитини, виявити причини відхилень у поведінці для подальшого виявлення способів вирішення проблем. Сучасна школа не приділяє належної уваги проблемам дитини, а у деяких випадках, просто ігнорує, дозволяючи одноліткам принижувати, знущатися над іншими, що спричиняє дезадаптацію школяра.

Невміння і небажання педагогів знайти індивідуальний підхід до дитини, враховувати її індивідуальні особливості при постановці завдань та оцінюванні результатів їх виконання; психологічна травматизація дитини внаслідок публічної демонстрації; неприйняття до уваги мотивації вчинків – усе це приводить до невпевненості школяра у собі, відсутності у дитини мотивації до навчання, негативного ставлення до нього дорослих і однолітків, усе це викликає важкі емоції, що змушує підлітка шукати розуміння у іншому оточенні. Необхідність розуміння, пошуку однодумців, авторитетності, штовхає підлітка до порушення дисципліни, до брутальності, жорстокості. Знайшовши порозуміння, підтримку, співчуття серед однодумців, школяр повинен прийняти їх

антигромадські умови. Таку групу об'єднують спільні проблеми, такі як протистояння дорослим, незалежність, особливості манер, одягу, сленгу. Перебування у такій групі сприяє обміну між підлітками асоціальним та злочинним досвідом [1].

Соціальні проблеми, з одного боку породжують складні життєві ситуації, при вирішенні яких людина порушує правові норми, з іншого – впливають на формування особистості людини. Формуванню протиправної поведінки у конкретної дитини перш за все сприяють особливості її мікросередовища, такі як перебування в кримінальному оточенні, виховання в проблемних і кризових сім'ях, відсутність індивідуального підходу до проблемної дитини в навчально-виховних закладах, негативний вплив асоціальних груп однолітків [1, с. 6].

I. Ковальова виділяє декілька етапів негативного розвитку груп.

На першому етапі негативного розвитку групи відносини підлітків у ній є неглибокими, випадковими, групи аморфні, визнаного ватажка немає. Членами такої групи є „важкі” підлітки, яким властиві негативне ставлення до навчання, недисциплінованість, епізодична девіантна поведінка (паління, азартні ігри, вживання спиртних напоїв, наркотиків, дрібні крадіжки, бродяжництво).

На другому етапі, якщо група зберігається, вона стабілізується, численність її зменшується, у ній з'являється ватажок. Негативне ставлення до навчання перетворюється на вороже ставлення до педагогів, кращих учнів, загалом до школи. Члени таких груп уже регулярно скоюють не тільки аморальні вчинки, але й серйозні правопорушення – крадіжки, хуліганські дії.

На третьому етапі деформації група починає жити за власними вузькогруповими нормами, що виправдовують асоціальну поведінку. Лідером групи здебільшого стає особа, що відбула покарання. Відбувається остаточний розрив із школою, девіантна поведінка перетворюється на злочинну (розкрадання, грабежі, злісне хуліганство, викрадення автотранспортних засобів тощо).

Особливістю агресивної поведінки, жорстокості, гніву є втрата авторитету дорослих. Педагогічний вплив потребує нових підходів та методів. Для підлітків бути агресивним – не рідко означає бути дорослим, сильним, насправді, це наслідок заниженої самооцінки, беззахисності в результаті життєвих невдач. Жорстокість часто виявляють діти зовні благополучних сімей, які через свою всюдозволеність не несли відповідальності за свої вчинки, що вплинуло на формування стереотипу безкарності. Для таких підлітків самоствердження виражається через жорстокість та агресію. Групова жорстокість має більш поширений характер, ніж індивідуальна, що пояснюється безкарністю дій та груповою солідарністю [6, с. 125 – 126].

Відчуття страху, гніву, бажання самоствердитись та неспроможність задовольнити свої потреби приводить до стану фрустрації. „Фрустрація (від лат. frustratio – омана, марне очікування) –

психічний стан людини, що виражається в характерних переживаннях і поведінці і те, що викликається об'єктивно непереборними (або суб'єктивно сприйнятими як непереборні) труднощами на шляху до досягнення мети і розбіжності реальності з очікуваннями суб'єкта. Фрустрація являє собою своєрідний емоційний стан, характерною ознакою якого є дезорганізація свідомості та діяльності в стані безнадійності, втрати перспективи [4, с. 205].

Стан фрустрації уже сам по собі може призвести до стану агресії, а під впливом лідера, який відрізняється адиктивною поведінкою група спрямовується на скоєння злочину. Таким чином група стає кримінальною.

Злочинність неповнолітніх відрізняється від дорослої лише віком. У Кримінальному Кодексі України зазначено: „1. Кримінальній відповідальності підлягають особи, яким до вчинення злочину виповнилося шістнадцять років.

2. Особи, що вчинили злочини у віці від чотирнадцяти до шістнадцяти років, підлягають кримінальній відповідальності лише за умисне вбивство (статті 115 – 117), посягання на життя державного чи громадського діяча, працівника правоохоронного органу, члена громадського формування з охорони громадського порядку і державного кордону або військовослужбовця, судді, народного засідателя чи присяжного у зв'язку з їх діяльністю, пов'язаною із здійсненням правосуддя, захисника чи представника особи у зв'язку з діяльністю, пов'язаною з наданням правової допомоги, представника іноземної держави (статті 112, 348, 379, 400, 443), умисне тяжке тілесне ушкодження (стаття 121, частина третя статей 345, 346, 350, 377, 398), умисне середньої тяжкості тілесне ушкодження (стаття 122, частина друга статей 345, 346, 350, 377, 398), диверсію (стаття 113), бандитизм (стаття 257), терористичний акт (стаття 258), захоплення заручників (статті 147 і 349), згвалтування (стаття 152), насильницьке задоволення статевої пристрасті неприродним способом (стаття 153), крадіжку (стаття 185, частина перша статей 262, 308), грабіж (статті 186, 262, 308), розбій (стаття 187, частина третя статей 262, 308), вимагання (статті 189, 262, 308), умисне знищення або пошкодження майна (частина друга статей 194, 347, 352, 378, частини друга та третя статті 399), пошкодження шляхів сполучення і транспортних засобів (стаття 277), угон або захоплення залізничного рухомого складу, повітряного, морського чи річкового судна (стаття 278), незаконне заволодіння транспортним засобом (частини друга, третя статті 289), хуліганство (стаття 296)” [3, с. 7 – 8].

У Кримінальному Кодексі України у розділі XV висвітлено питання щодо видів покарання, які можуть бути застосовані до неповнолітніх засуджених:

- 1) штраф;
- 2) громадські роботи;
- 3) виправні роботи;
- 4) арешт;

5) позбавлення волі на певний строк.

При цьому максимальний розмір штрафу для неповнолітніх становить п'ятсот неоподатковуваних мінімумів (для дорослих тисяча і більше). Громадські роботи, призначені неповнолітнім засудженим складають строк від тридцяти до ста двадцяти годин, а для дорослих – від шістдесяти до двохсот сорока годин. 97 стаття ККУ передбачає можливість звільнення неповнолітнього, який уперше скоїв злочин, від кримінальної відповідальності. А для неповнолітніх, що не досягли шістнадцятирічного віку, коло покарань – звужується [3, с. 30].

З вищезазначеного бачимо, що порівняно з дорослими злочинцями неповнолітні – мають привілейований кримінально-правовий статус.

Отже, у час соціальної та економічної нестабільності, зростання злочинності неповнолітніх, постає гостра потреба для сформування й усвідомлення шляхів запобігання протиправної поведінки підлітків.

I. Ковальова у своїх працях пропонує такі пріоритетні напрями роботи над запобіганням правопорушень серед неповнолітніх:

1. Пропаганда правових знань серед підлітків групи ризику.

2. Грамотна організація навчально-виховного процесу; робота над страхуванням контингенту учнів.

3. Виявлення функціонально неспроможних сімей і профілактична робота з ними.

4. Залучення підлітка до системи додаткової освіти, організація позаурочної та літньої зайнятості.

5. Соціально-психологічна допомога підліткам групи ризику на їх прохання (за рекомендацією педагогів, батьків).

Актуальними напрямками соціально-педагогічної та соціально-психологічної роботи з неповнолітніми засудженими є робота з родинами неповнолітніх, психологічна корекція девіантної поведінки неповнолітніх та розвиток у них комунікативних якостей, емоційної сфери, упевненості в собі, стійкості до стресів, мотивації самовдосконалення та формування здорового способу життя [1].

Здійснення профілактичних заходів забезпечується конкретними органами і установами, що складають систему. У число суб'єктів системи профілактики злочинності неповнолітніх входять комісії у справах неповнолітніх і захисту їх прав, органи та установи соціального захисту населення, освіти, охорони здоров'я, внутрішніх справ, опіки та піклування, служби зайнятості та ін.

О. Караман виділяє такі основні компоненти організаційно-управлінської системи соціально-педагогічної роботи із неповнолітніми засудженими:

- система органів влади, що координують соціально-педагогічну роботу з неповнолітніми засудженими на державному, регіональному й локальному рівнях;

- система установ (пенітенціарних закладів) для неповнолітніх засуджених, що здійснюють соціально-педагогічну роботу з неповнолітніми засудженими;
- нормативно-правова база соціально-педагогічної роботи з неповнолітніми засудженими;
- система освітніх закладів, що готують персонал для роботи з неповнолітніми засудженими в пенітенціарних закладах; науковців для дослідження пенітенціарних проблем;
- система державних і недержавних органів, установ і організацій, що взаємодіють з пенітенціарними закладами у здійсненні соціально-педагогічної роботи з неповнолітніми засудженими;
- міжнародні й вітчизняні проекти, програми, що реалізуються в соціально-педагогічній роботі з неповнолітніми засудженими на всіх рівнях [2].

Отже, правильне планування та здійснення соціально-педагогічної роботи, проведення профілактичних заходів з підлітками, узгоджена діяльність різних відомств дають можливість запобігти зростанню злочинності серед неповнолітніх.

Таким чином, основними чинниками вчинення правопорушень у підлітковому віці є недоліки сімейного виховання, негативний вплив шкільного та мікросередовища, застарілі підходи й методи педагогічного впливу, соціально-економічні проблеми, криміналізація суспільства, кризовий вік та несформованість психічних процесів у підлітковому віці.

Для їхнього попередження необхідна цілеспрямована соціально-педагогічна робота з підлітками групи ризику та їх родинами, психологічна корекція девіантної поведінки неповнолітніх й розвиток у них комунікативних якостей, емоційної сфери, упевненість у собі, стійкість до стресів, мотивації самовдосконалення, пропаганда правових знань та формування здорового способу життя.

Подальші наші дослідження щодо розвитку порушеної проблеми будуть присвячені розробці конкретних технологій соціально-педагогічної роботи щодо профілактики та корекції злочинної поведінки серед підлітків.

Список використаної літератури

1. Інновації в роботі з ресоціалізації неповнолітніх, засуджених до покарань, не пов'язаних з позбавленням волі : методичні матеріали / [ред. В. П. Лютий]. – К. : Державна соціальна служба сім'ї, дітей та молоді, 2005. – 104 с. **2. Караман О. Л.** Організаційно-управлінська система соціально-педагогічної роботи з неповнолітніми засудженими в Україні / О. Л. Караман // Вісник ЛНУ імені Тараса Шевченка. – 2012. – № 5 (240). – Ч. I. – С. 189 – 200. **3. Кримінальний** кодекс України. – К. : Парламентське вид-во, 2001. – 143 с. **4. Психологічний** словник / [ред. В. І. Войтко]. – Київ : Вища школа, 1982. – 205 с. **5. Соціальна,** педагогічна та психокорекцій на робота з неповнолітніми, засудженими

до покарань, не пов'язаних із позбавленням волі : метод. посіб. з питань соціальної реабілітації у громаді неповнолітніх засуджених / [І. Д. Зверева]. – К. : Науковий світ, 2006. – 278 с. **6. Соціально-психологічні** та кримінологічні аспекти впливу заходів виховного характеру на формування правової свідомості неповнолітніх : монографія / І. І. Ковальова, А. О. Смоктей, В. В. Вітвіцька та ін. – Донецьк : ДЮІ ЛДУВС ім. Дідоренка, 2008. – 188 с.

Пастух Н. В. Психолого-педагогічні та соціально-криміналістичні чинники злочинності неповнолітніх

У статті розкрито психолого-педагогічні та соціально-кримінологічні чинники злочинної поведінки неповнолітніх, серед яких провідними є недоліки сімейного виховання, негативний вплив шкільного та мікросередовища, соціально-економічні проблеми, криміналізація суспільства, кризовий вік та несформованість психічних процесів у підлітковому віці тощо; визначено основні напрями соціально-педагогічної роботи щодо попередження та корекції злочинної поведінки серед неповнолітніх; намічено компоненти організаційно-управлінської системи соціально-педагогічної роботи з неповнолітніми засудженими.

Ключові слова: психолого-педагогічні та соціально-криміналістичні чинники, злочинність, неповнолітні, соціально-педагогічна робота.

Пастух Н. В. Психолого-педагогические и социально-криминологические факторы преступности несовершеннолетних

В статье раскрыты психолого-педагогические и социально-криминологические факторы преступного поведения несовершеннолетних, среди которых ведущими являются недостатки семейного воспитания, негативное влияние школьной и микросреды, социально-экономические проблемы, криминализация общества, кризисный возраст и несформированность психических процессов в подростковом возрасте и т.п.; определены основные направления социально-педагогической работы по предупреждению и коррекции преступного поведения среди несовершеннолетних; намечены компоненты организационно-управленческой системы социальной работы с несовершеннолетними осужденными.

Ключевые слова: психолого-педагогические и социально-криминологические факторы, несовершеннолетние, социально-педагогическая работа.

Pastukh N. V. Psycho-educational and socio-criminological factors of juvenile delinquency

The article explores the psychological, educational, social and criminological factors of criminal behavior of juveniles, including the major disadvantages is family education, the negative impact of school and micro socio-economic problems, the criminalization of society, crisis age and

immaturity of mental processes in adolescence, etc., the main areas of social and educational work on the prevention and correction of criminal behavior among juveniles, scheduled organizational and managerial components of social and educational work with young prisoners.

Key words: psychological and socio-pedahohycheskye krymyنالohycheskye factors, nesovershennoletnye, socio-pedagogical job.

Стаття надійшла до редакції 24.07.2012 р.

Прийнято до друку 31.08.2012 р.